

Kozłowski, Stefan Karol

Dwa gniazda mezolityczne ze stanowiska I w Czernichowie, pow. Kraków

---

Światowit 29, 73-78

1968

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

DWA GNIAZDA MEZOLITYCZNE ZE STANOWISKA I
W CZERNICHOWIE, POW. KRAKÓW

W Muzeum Archeologicznym w Krakowie, wśród ciekawych zbiorów A. Jury, znajdują się m. in. zabytki krzemienne zebrane przez niego w czasie II wojny światowej na terenie wsi Czernichów pod Krakowem. Na stanowisku I wystąpiło kilka gniazd z wyrobami krzemiennymi, z których w niniejszej pracy przedstawiono gniazda 1 i 2. Z metryk dołączonych do zbiorów wynika, że stanowisko leżało „na wschód od cmentarza zwierzęcego”. Dokładniejszych danych brak. Nie wykluczone, że odpowiada ono stanowisku I odkrytemu przez B. Czapkiewicza przed wojną. Autor ten pisał: „... na N od Czernichowa znajduje się rozwiana wydma piaszczysta...”¹, która według J. K. Kozłowskiego² „obecnie... jest zalesiona...”, lecz na wolnych od zalesienia obszarach na zachód od skraju wydmy autor ten znalazł nieco zabytków mezolitycznych.

Materiał, który tu przedstawiono choć stosunkowo ubogi, ze względu na swą wysoce prawdopodobną „czystość” kulturową, stanowi ciekawy i bardzo cenny przyczynek do znajomości niektórych kultur (cykli przemysłów) polskiego mezolitu.

PÓLSUROWIEC I ODPADKI

Półsurowiec i odpadki opracowano łącznie dla obu gniazd. Wśród półsurowiaków dominują elementy wiórowe, które siedmiokrotnie przewyższają niezbyt poprawny półsurowiec odłupkowy.

Wśród półsurowiaków wiórowych dominują smukłe wiórki (około 63% półsurowca wiórowego) nie przekraczające długości 25 mm, którym ustępują ilościowo równie smukłe, lecz większe (ponad 25 mm

¹ B. Czapkiewicz, *Ślady przemysłu świderskiego na wydmach okolic Krakowa*, „Wiadomości Archeologiczne”, t 14, 1936, s. 32—39.

² J. K. Kozłowski, *Epipaleolit i mezolit stanowisk otwartych, Pradzieje powiatu krakowskiego*, t. 1, „Prace Archeologiczne” 1960, z. 1, s. 74—75.

długości) wióry (około 37% półsurowca wiórowego). Obok form całych występują tu liczne okazy połamane, które mieszczą się wśród wiórków (do 9 mm szerokości — około 70% półsurowca wiórowego) i wiórów (ponad 9 mm szerokości).

Półsurowiec odłupkowy nie jest tu liczny, brak poza tym form poprawnych. Wiele odłupków to odpadki zaprawiakowe.

Na koniec trzeba wspomnieć o sporej ilości odpadków i okrzesków.

NARZĘDZIA

Ciekawy inwentarz narzędziowy ze stanowiska I w Czernichowie wymaga nieco szerszego potraktowania. Niżej podajemy opis tego inwentarza w rozbiciu na gniazda 1 i 2.

GNIAZDO 1.

Drapacze. 1. Krótki drapacz prostkowy z uszkodzonym drapiskiem, wykonany na odłupku zaprawiakowym (?) z dzikimi płaszczyznami (tabl. I ryc. 10); bok okazu jest regularnie retuszowany na całej długości; łuskanie to, jak też łuskanie drapiska jest półstrome. 2. Krótki drapacz ostrołukowy wykonany na szerokim odłupku (tabl. I ryc. 9); ma strome drapisko. 3. Smukły i duży drapacz łukowy na szerokim wiórze, lekko podgiętym; drapisko tego okazu jest półstrome. 4. Krępy drapacz łukowy (prawie prostkowy) wykonany na szerokim wiórze (tabl. I ryc. 8); ma strome drapisko.

Skrobacze. 1. Drobny, krótki skrobacz wykonany na odłupku (?; tabl. I ryc. 11), być może zaprawiakowym (resztki kory); ma półstrome drapisko łukowe obejmujące bok i jeden koniec oraz przedłużone na stronie spodniej również półstromym przeczynym drapiskiem.

Zbrojniki. 1. Jeden cały trójkąt nierównoboczny smukły, średniej wielkości oraz fragment drugiego (tabl. I ryc. 1, 2); okaz cały jest lekko rozwartokątny, a wierzchołek jego formowany jest zabiegiem rylcowym; okaz niekompletny posiada mikrołuskanie boku przeciwnego do tyłca; tyłce są retuszowane stromo. 2. Dwa częściowo zdekompletowane okazy drobnych półtylczaków (tabl. I ryc. 3, 4) wykonanych na wiórkach; mają one strome, dość wysokie półtylce, słabo skośne; półtylce te formowane są w przyścżkowej partii półsurowiaków. 3. Dwa lekko uszkodzone półtylczaki na wiórkach (tabl. I ryc. 5, 6), różniące się od wyżej opisanych okazów jedynie formowaniem ostrza w partii wierzchołkowej wióra. 4. Drobny, delikatny półtylczak (tabl. I ryc. 7) z dość przeczynym, drobno łuskanym półtylciem, formowanym w partii przyścżkowej. 4. W inwentarzu gniazda 1 wystąpiły ponadto dość liczne (10 szt.) rylcowce (tabl. I ryc. 12—14); przeważają

wśród nich dość znacznej wielkości okazy na przyśęczkowej części wióra (tabl. I ryc. 12), którym towarzyszą nieco drobniejsze formy podobne (tabl. I ryc. 13). Natomiast nieliczne są tu okazy na wierzchołkowej części wióra (tabl. I ryc. 14).

GNIAZDO 2.

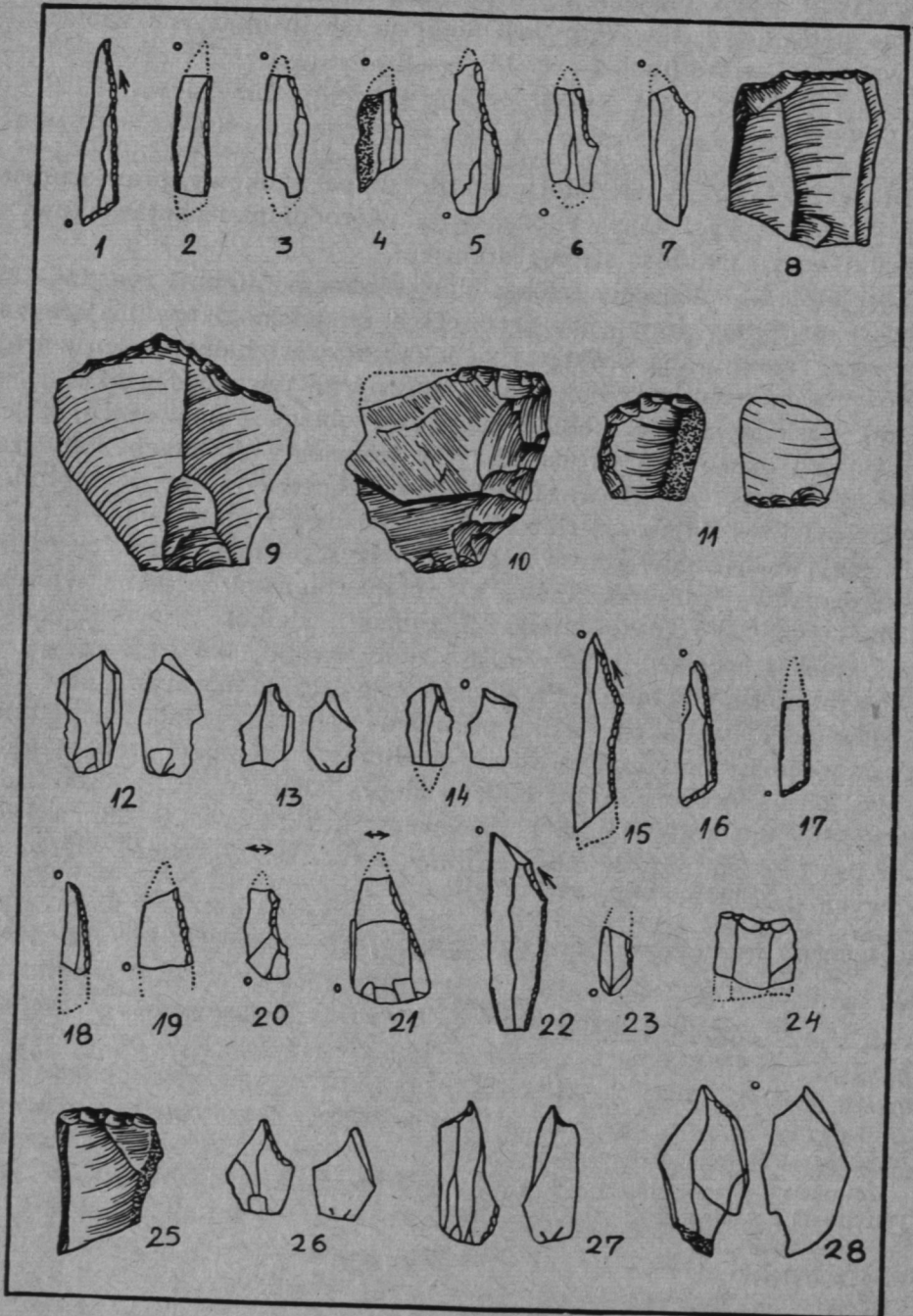
Drapacze. 1. Krępy, średniej wielkości drapacz łukowy, prawie prostkowy (tabl. I ryc. 25), wykonany na wióroodłupku zaprawiakowym (resztki kory); ma dość strome drapisko.

Zbrojniki. 1. Jeden cały trójkąt nierównoboczny (tabl. I ryc. 15—18), smukły oraz trzy fragmenty drobnych i średnich. Okazy mające zachowaną retuszowaną podstawę są lekko rozwartokątne; jeden z trójkątów ma mikrołuskany bok przeciwstawny do tyłca; jeden okaz (fragment) posiada na wierzchołku negatyw zabiegu rylcowczego; tylce wszystkich okazów są strome. 2. Trzy fragmenty drobnych półtylczaków (tabl. I ryc. 19—21); dwa z nich były zapewne krępe; ich półtylce są strome i wysokie oraz słabo nachylone; dwa z nich (tabl. I ryc. 20, 21), mają dwustronny retusz półtylca; wszystkie mają ostrza w części wierzchołkowej półsurowiaków. 3. Drobny fragment zapewne tylczaka (tabl. I ryc. 23) retuszowanego. 4. Średniej wielkości, smukły półtylczak (tabl. I ryc. 22), mający dość stromy, krótki, słabo przeczny półtylec, formowany retuszem i zabiegiem rylcowczym (negatyw); obie krawędzie okazu są mikrołuskane, prawie na całej swej długości; półtylec uformowano w przyśęczkowej części wióra. 5. Fragment trapeza (tabl. I ryc. 24) mającego półtylec lekko wgięty, półstromy. 6. Gniazdo 2 dostarczyło ponadto aż 11 sztuk rylcowców (tabl. I ryc. 26—28); najwięcej jest tu form przyśęczkowych (tabl. I ryc. 26, 27), mniej wierzchołkowych (tabl. I ryc. 28).

ILOŚCIOWE I PROCENTOWE ZESTAWIENIE RODZAJÓW NARZĘDZI W OBU GNIAZDACH

	Gniazdo 1		Gniazdo 2	
	Ilość wyrobów	Procent	Ilość wyrobów	Procent
Drapacze	4	33,3%	1	9%
Skrobacze	1	8,3%	—	—
Trójkąty	2	16,7%	4	36%
Półtylczaki ze stromym retuszem	4	33,3%	3	27%
Półtylczaki z zabiegiem rylcowczym	—	—	1	9%
Inne półtylczaki	1	8,3%	—	—
Tylczaki	—	—	1	9%
Trapezy	—	—	1	9%
Razem	12	99,9%	11	99%

TABLICA I

Czernichów I, pow. Kraków. 1—14 — Gniazdo 1, 15—28 — Gniazdo 2. W.n.

Ubóstwo obu inwentarzy nie pozwala wierzyć uzyskanym danym procentowym, lecz występowanie w obu gniazdach prawie tych samych typów narzędzi (głównie trójkąty i stromo łuskane półtylczaki) oraz szczególnie liczne w obu gniazdach rylcowce pozwalają sądzić, że jeśli oba gniazda są czyste kulturowo, należą zapewne do tej samej kultury (cyklu przemysłów).

Problemem jest tu więc kwestia „czystości” omawianych inwentarzy. Niżej przedstawiono przesłanki, które skłaniają do traktowania obu inwentarzy jako czystych kulturowo.

1. Sama metoda eksploracji stanowiska w Czernichowie pozwala sądzić (wydzielenie osobnych „gniazd” odgraniczonych w terenie), że najpewniej materiał nie został zmieszany.

2. Jeśli porównać omawiane inwentarze z publikowanymi w niniejszym tomie „Światowita” zespołami tzw. kultury pieńkowskiej z Pieńków, pow. Otwock, Płazówki II, pow. Kolbuszowa oraz z Holendrów Brzezińskich I, pow. Konin³ okaże się co następuje:

1. Wymienione zespoły zawierają w grupie drapaczy okazy z typowym łusaniem boków, bardzo podobno do okazu z gniazda 1.

2. Pozostałe drapacze z Czernichowa nie odbiegają od znanych z zespołów kultury pieńkowskiej.

3. Skrobacz z gniazda 1 ma swe dobre odpowiedniki wśród okazów z Płazówki i Holendrów Brzezińskich.

4. W grupie zbrojników znanych z Czernichowa wszystkie typy występują w powołanych zespołach. Dotyczy to trójkątów, które również w zespołach pieńkowskich formowane są zabiegiem rylcowczym oraz mają mikrołuskanie boków przeciwstawnych do tyłca. Półtylczaki stromo łuskane (obie odmiany z półtylcami w partii przysęczkowej i wierzchołkowej) zbliżają się bardzo do tzw. półtylczaków typu Komornica znanych z kultury pieńkowskiej oraz z tzw. kultury komornickiej (cykl narwiański)⁴. Wreszcie półtylczak formowany zabiegiem rylcowczym występuje w zespołach pieńkowskich, a różni się nieco od tzw. półtylczaków janisławickich (zbrojników typu Wieliszew)⁵.

5. Trapez z Czernichowa znajduje swój odpowiednik w Płazówce.

6. Liczna grupa rylcowców również jest bardzo charakterystyczna dla zespołów kultury pieńkowskiej.

³ Por. artykuły J. Trzeciakowskiego i S. K. Kozłowskiego w niniejszym tomie „Światowita”.

⁴ S. K. Kozłowski, *Z problematyki polskiego mezolitu*, „Archeologia Polski”, t. 10, 1965, z. 1; H. Więckowska, M. Marczał, *Próba podziału kulturowego mezolitu Mazowsza*, „II Konferencja poświęcona problematyce prahistorii pleistocenu i wczesnego holocenu Polski, Warszawa 3—5.V.1965” (powielone), Warszawa 1965.

⁵ H. Więckowska, M. Marczał, *Próba...*, o. c.

7. Pokrój półsurowca (liczne wiórki, mniej liczne wióry oraz nieliczne odłupki, częściowo zaprawiakowe) również znajduje swe dobre analogie w zespołach pieńkowskich (np. Płazówka II).

Powyższe ustalenia pozwalają przypuszczać, że oba inwentarze gniazd z Czernichowa są fragmentami czystych zespołów mezolitycznych, zapewne nawiązujących bardzo ściśle do wydzielonej przez S. K. Kozłowskiego tzw. kultury pieńkowskiej⁶. Należy sądzić, że oba zespoły z Czernichowa pochodzą z górnego mezolitu, ponieważ w gnieździe 2 wystąpił trapez. Jeśli przyjąć proponowany przez S. K. Kozłowskiego⁷ podział chronologiczny polskiego mezolitu, trzeba będzie uznać stanowisko w Czernichowie za pochodzące z początku okresu atlantyckiego.⁸

DEUX ENSEMBLES MÉSOLITHIQUES DE LA STATION DE CZERNICHÓW I, DISTRICT DE CRACOVIE

Résumé

Au cours de la guerre dernière, A. Jura a découvert dans la station dunaire de Czernichów, près Cracovie, d'intéressants matériaux mésolithiques. Les collections reposaient sur la surface du sol. Les pièces étaient rassemblées en deux ensembles. Leur inventaire était plutôt pauvre, pur au point de vue culturel et très rapproché de certains ensembles mésolithiques de la Pologne.

On a constaté dans cette station la présence de petits triangles scalènes, de lamelles tronquées à retouche abrupte, d'un trapèze isolé, enfin de grattoirs réguliers et d'un seul grattoir irrégulier (pl. I). Ces microlithes étaient accompagnés de nombreux microburins et d'un petit nombre d'éclats et de lames.

Les matériaux lithiques de Czernichów I accusent des analogies étroites avec ceux des stations Płazówka II, Holendry Brzezińskie I et Pieńki, publiés dans le même volume du périodique „Światowit”. Tous ces ensembles appartiennent à la civilisation de Pieńki, distinguée par M. S. K. Kozłowski et identifiée par lui comme civilisation à part, datant du déclin du Boréal et du début de l'Atlantique.

⁶ S. K. Kozłowski, *Z problematyki...*, o. c., s. 168 i nast.

⁷ S. K. Kozłowski, *O podziale chronologicznym polskiego mezolitu* (w druku).

⁸ Już po oddaniu do druku niniejszej pracy odnaleziono dalsze zabytki z Czernichowa I: 1. Jeden drapacz z łuskanyimi obu bokami, 2. Dwa skrobacze. Zmienia to nieco proporcje wśród narzędzi skrobiących. (Przyp. w korekcie).